

Digitaaliset toimintaympäristöt

Kun tieto- ja viestintätekniikkaan ja tietoverkkoihin perustuvat toimintaympäristöt alkoivat laajeta suurten joukkojen käyttöön, ryhdyttiin nimeämiskäytännöissä erottamaan niitä perinteisistä ja tuolloin vallitsevista toimintaympäristöistä. Hyvänä esimerkkinä tästä on termin 'virtuaalinen' käyttö. Tällöin virtuaalisella kirjastolla, virtuaalisella toimistolla, virtuaalisella työllä jne. tarkoitettiin sanakirjan mukaisesti sellaista, joka "periaatteessa on mahdollinen, silti useimmiten epätodellinen".

Uudenlaisen toimintakulttuurin syntyessä ja etenkin siitä visioitaessa virtuaalisuus oli hyvä käsitteväline. Mutta kuten tiedämme, toimivat ja käyttökelpoiset uutuudet sulautuvat normaalin toiminnan osaksi ja silloin periaatteessa mahdollisesta tulee käytännössä toimiva. Virtuaalisuus muuttuu reaalisuudeksi. Nykyisin tämä muutos tapahtuu tosin niin nopeasti, että kielenkäytössä periaatteessa mahdollinen näyttää vielä pitkään periaatteellisena vaikka toimintakulttuuri on jo vakiintunut tai alkanut vakiintua uuteen tilanteeseen ja assimiloitunut siihen mukaan vanhat, edelleen toimivat käytännöt.

Viime aikoina Suomessakin on alettu uudestaan keskustella siitä, mitä muutos tietoyhteiskuntaan (po. informaatioyhteiskuntaan) tarkoittaa käytännössä. Mitä uutta on saatu aikaan kehittyneellä teknisellä ja digitaalisella toimintaympäristöllä, ja onko meidän sosiaalinen ja yhteiskunnallinen elämäme pysynyt teknisen kehityksen mukana. Olemmeko osanneet muuttaa toimintatapojamme niin, että voimme hyödyntää sitä, mitä visioitiin parikymmentä vuotta sitten periaatteessa mahdollisena nyt, kun se on reaalityodellisuutta? Onko osa väestöstä jo integroitunut tähän uuteen niin, ettei se heille ole enää uutta vaan jokapäiväistä toimintaa? Ja onko osa väestöstä puolestaan jäämässä tämän uuden ja kehittyneen ulkopuolelle ja mitä seurauksia tästä kehityksestä on?

Informaatiotutkimukselle tässä onkin paljon tutkittavaa etenkin informaation käytön ja siihen liittyvien yhteiskunnallisten ja sosiaalisten kysymyksien parissa. Lisäksi taas nousee esille käsitteiden ja niiden määrittelyn tieteellinen analyysi ja perustelu. Jotta voisimme keskustella asioista,

tulee meillä olla välineet puhua todellisuudestamme edes jossakin mielessä yhteismitallisesti. Muuten on pelättävissä, että nykyisyyttä analysoidaan ja tulevaisuutta kehitetään väärinymmärrykseen perustuvilla tai vääriä mielikuvia herättävillä analogioilla ja termeillä.

Uudelle digitaaliselle toimintaympäristölle on ominaista, että siinä erilaiset informaation jakelun ja käyttämisen muodot voidaan ainakin periaatteessa integroida yhden teknisen välineen kautta jaeltavaksi ja käytettäväksi. Tämä asettaa tietenkin aivan uusia haasteita näiden erilaisten toimintaympäristöjen kehittämiselle ja tutkimiselle. Jo nyt on nähtävissä, että myös ihmisten informaatiokäyttäytyminen on muuttumassa, mutta mihin suuntaan, sitä on vielä vaikea sanoa.

Elämme sikäläkin mielenkiintoista aikakautta, että elossa on samanaikaisesti moneen erilaiseen tekniseen ympäristöön sosiaalistuneita ja kasvaneita ihmisryhmiä. Tutkimuksen kannalta tämä luo hedelmällisiä kysymyksenasetteluja ja vertailukohtia. Informaation käytön osalta olisi hyvin mielenkiintoista vertailla esimerkiksi sitä, miten ihmisten informaatio-olosuhte on muuttunut eri informaation jakelun teknisinä valtakausina kasvaneiden sukupolvien välillä (esim. painetun sanan-, radio-, televisio- ja tietoverkkosukupolvet) vai onko käynyt niin, että suhde informaatioon ja sen käyttötavat ovat perimmiltään pysyneet samoina, välineet ja mahdollisuudet käyttää erityyppistä informaatiota vain ovat lisääntyneet ja muuntuneet. Vastaavasti eri ikäryhmien välillä voisi tehdä vertailuja siitä, miten ja miksi kunkin ajanjakson uusi viestintäteknologia otetaan käyttöön ja miksi sen käyttöönotto hylätään tai siirretään. (Tässähän Suomessa on hyvinkin ajankohdainen ongelmanasettelu mahdollista digitaalisen televisiotoiminnan kohdalla.)

Informaatiotutkimukselle erityisen mielenkiintoinen tutkimuskohde on digitaaliseen toimintaympäristöön liittyvien ja sopivien tiedon tallennus- ja hakuvälineiden kehittäminen. Viime aikoina kehitys on kulkenut kohti entistä räätälöidympiä ja erityisalojen tiedonhankinnan ominaispiirteitä tukevien sovellusten kehittämistä. Tässä alamme eri osaamisalueet kohtaavat hedelmällisellä tavalla

- tarvitaanhan tässä tietämystä tavoista käyttää ja etsiä informaatiota, informaation hallitsemiseen liittyvistä välineistä ja keinoista ja itse tiedon tallennukseen ja hakuun liittyvien sovellusten luomisesta.

Tämän lehden artikkeleissa käsitellään digitaaliseen toimintaympäristöön liittyviä asioita, virtuaalikirjaston roolia tutkijoiden tiedonhankintakäytännöissä ja etäopiskelun vaikutusta oppimiseen ja tietopalveluorganisaatioiden rooliin. Kuten artikkeleista voidaan havaita, taaskaan pelkien teknisten mahdollisuuksien luominen ei ratkaise ongelmia vaan saattaa jopa luoda uusia ja ennalta arvaamattomia. Oman erityisongelmansa muodostaa uusiin välineisiin ja uuteen toimintaympäristöön sosiaalistumisen viemä aika. Kuten monessa organisaatiossa on käytännössä huomattu, on tietoteknisiä laitteita helppo hankkia, mutta ihmisten käyttäytymisen muuttuminen ja sopeutuminen uuteen tilanteeseen ei tapahdu aina yhtä helposti ja nopeasti.

Kaikkein mielenkiintoisin kehityspiirre digitaalisessa toimintaympäristössä on se, että siinä käyttäjillä itsellään on aivan uudenlainen mahdollisuus alkaa luoda itsenäisesti omiin informaatio-tarpeisiinsa liittyviä järjestelmiä ja sovelluksia. Samalla, kun tekninen väline antaa mahdollisuuden integroida eri tyyppisen informaation jakelun ja hallinnan, antaa se myös mahdollisuuden moniosaajaiseen toimintaympäristöön. Jo nyt on nähtävissä, että eri tyyppisissä toimintaympäristöissä käyttäjät itse haluavat ja voivat luoda myös informaation jakeluun ja hallintaan liittyviä palveluita ja tuotteita. Tämä kehitys muuttaa todennäköisesti monen toimintaympäristön ja siinä toimivien henkilöiden rooleja ja luonnetta.

Kuopiossa 1.6.2002

Jarmo Saarti